

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/polacy-ratujacy-zydow/97093,Pomoc-Zydom-karana-smiercia-Zarys-niemieckich-przepisow-okupacyjnych-na-obszarze.html>

Dzieci w getcie warszawskim

ARTYKUŁ

Pomoc Żydom karana śmiercią. Zarys niemieckich przepisów okupacyjnych na obszarze Europy

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: MARTYNA GRĄDZKA-REJAK, ALEKSANDRA
NAMYSŁO 30.11.2022

Czy poza okupowanymi obszarami II RP groziła ze strony niemieckiego okupanta kara śmierci za ukrywanie Żydów? Temat ten wymaga głębszego zbadania i uwzględnienia specyfiki różnych obszarów znajdujących się pod kontrolą III Rzeszy.

Kara śmierci za udzielanie pomocy Żydom, zgodnie z trzecim rozporządzeniem z 15 października 1941 r. o ograniczeniu pobytu w Generalnym Gubernatorstwie, obowiązywała na terenie pięciu dystryktów Generalnego Gubernatorstwa. Tutaj też, najprawdopodobniej, była ona najczęściej wykonywana. Taką samą karę zarządził na terenie *Reichskommissariat Ukraine* i *Reichskommissariat Ost* (Wołyń, Polesie, Nowogródzczyzna, wschodnia Białostoczyzna, Wileńszczyzna), choć tam najprawdopodobniej nie wydano aktu prawnego, porównywalnego z tym w GG. Na chwilę obecną nie są znane dokładne daty takich rozporządzeń.

Wysiedlanie kutnowskich Żydów do getta, 16 czerwca 1940 r. Fot.

AIPN

Badacz Zagłady na terenie Ukrainy, Igor Shchupak pisał, że Niemcy przekazali tam obowiązek informowania o ukrywających się Żydach przede wszystkim burmistrzom i wójtom (starostom) wsi. „Zwykli mieszkańcy” byli ostrzegani przed ukrywaniem lub inną formą pomocy Żydom, wskazywano na różne

kary za to, w tym na karę śmierci.

Prawodawstwo włącznie z karą śmierci obowiązywało tam po ataku Rzeszy Niemieckiej na Związek Sowiecki, po rozpoczęciu operacji mordowania Żydów przez *Einsatzgruppen* (od lata 1941 r.). Badacze Zagłady Israel Gutman i Naama Galil w jednej z publikacji wskazywali na duży kontrast między krajami Europy Zachodniej i Środkowo-Wschodniej w tej kwestii. Podkreślali oni, że w Holandii i Francji udzielający pomocy Żydom byli zagrożeni deportacją do obozu koncentracyjnego, podczas gdy w okupowanej Polsce i na okupowanych terenach ZSRS właśnie, takie osoby rozstrzeliwano razem z ukrywanymi przez nich Żydami.

Z kolei badacz Zagłady na terenie Ukrainy, Igor Shchupak pisał, że Niemcy przekazali tam obowiązek informowania o ukrywających się Żydach przede wszystkim burmistrzom i wójtom (starostom) wsi. „Zwykli mieszkańcy” byli ostrzegani przed konsekwencjami udzielania schronienia lub innych form pomocy Żydom, wskazywano na różne kary za takie działania, w tym na karę śmierci. Jako przykład podał ogłoszenie Gebietskommissarza, który stał na czele Berdyczowa (bez daty):

„W każdym razie jeśli okaże się, że osoba żydowska przebywa bez pozwolenia, cała rodzina ukrywanie takiej osoby zostanie rozstrzelana”.

Niemcy zachęcali mieszkańców okupowanych terenów Ukrainy do zgłaszania przypadków ukrywających się Żydów. Informatorowi, którego meldunek pomógłby złapać Żyda obiecano nagrodę:

„w wysokości określonej przez SS i Komendanta Policji”.

Shchupak pisze ogólnie o Ukraińcach rozstrzelanych za ukrywanie Żydów w wielu miasteczkach i wsiach Winnicy, obwodu dnipropietrowskiego, kijowskiego, lwowskiego i charkowskiego, jednak nie podaje konkretnych nazwisk.

Na terenie polskich ziem wcielonych do

Rzeszy nie wprowadzono generalnego rozporządzenia o karze śmierci za pomoc Żydom.

Na terenie polskich ziem wcielonych do Rzeszy nie wprowadzono generalnego rozporządzenia o karze śmierci za pomoc Żydom.

Ogłoszenia o zakazie udzielania pomocy Żydom mogły ukazywać się lokalnie w okresie likwidacji poszczególnych gett, np. 24 czerwca 1942 r. w powiecie Blachstädt (Prowincja Górnośląska) po wysiedleniu wszystkich Żydów tamtejszy starosta wydał „publiczne ostrzeżenie”, że:

„ten kto pomagałby Żydom, ukrywając ich lub pomagając w jakikolwiek inny sposób, ma się liczyć z najsurowszą karą. Także te osoby będą pociągnięte do odpowiedzialności karnej, które wiedząc o niedozwolonym pobycie Żydów w powiecie Blachstädt, nie doniosą o tym natychmiast następnemu posterunkowi policji albo żandarmerii”.

Kwestia odpowiedzialności karnej za pomoc Żydom na terenach wcielonych do Rzeszy wymaga jednak nadal szczegółowych badań. Podobnie jak i na opisywanych wcześniej terenach wschodnich.

Budowa murów getta w Warszawie, 1940. Wylot ul. Grzybowskiej na ul. Graniczną - widok z terenu getta

Badacz Zagłady Jan Lanicek wskazuje, że po zamachu na Reinharda Heydricha, dokonanym 27 maja 1942 r., na terenie Protektoratu Czech i Moraw zaostorzono przepisy karzące śmiercią za udział w ruchu oporu. Za jedną z form oporu uznawano też pomoc Żydom. Nie wskazuje jednak na konkretne nazwiska osób zamordowanych za pomoc Żydom.

Kara śmierci za pomoc Żydom, według Rafała Lemkina, obowiązywała także w Serbii. Działania Niemców skierowane przeciw Żydom aktywnie wspierała serbska administracja cywilna i policja przy rządzie Nedića, oddziały ochotnicze (Serbska Gwardia Narodowa) oraz członkowie serbskiej nacjonalistycznej faszystowskiej partii ZBOR z Dimitrije Ljotićem na czele i jej organizacją zbrojną – Serbskim Korpusem Ochotniczym. Informuje o tym fakcie także *Jewish Telegraphic Agency* pod datą 13 stycznia 1942 r.:

„Kara śmierci będzie wykonywana przeciwko każdej osobie w Serbii, która ukrywa Żydów lub finansuje ich lub im pomaga, donosi serbska gazeta *Novo Vreme*, która dotarła tutaj dzisiaj. [...] Całe mienie będące pod opieką Żydów musi być zgłoszone niemieckim władzom wojskowym w Belgradzie przed 15 stycznia, pisze gazeta. Wszelkie porozumienia lub kontrakty zawarte z Żydami od 6 kwietnia również muszą być zgłoszone. Nieprzestrzeganie tych przepisów będzie karane śmiercią”.

Z kolei Milan Ristović w artykule „Jews in Serbia during World War Two: *Between “The Final solution to the Jewish Question” and “The Righteous among Nations”* [w:] Milan Fogel¹, Milan Ristović, Milan Koljanin, *Serbia. Righteous among Nations*, Belgrade 2010, pisze:

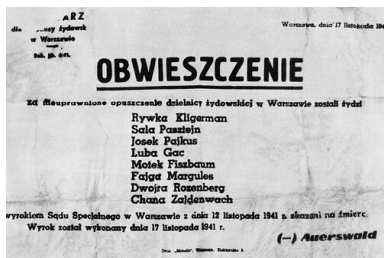
„Od 30 maja 1941 r. obowiązywał rygorystyczny zakaz pomagania Żydom. Sankcją za złamanie reguły i jakąkolwiek pomoc żydowskim uciekinierom było dzielenie ich przerażającego losu w jednym z obozów lub miejsc egzekucji”.

Nie podaje jednak żadnego przykładu zastosowania w praktyce tego przepisu.

**Przymusowe przesiedlenie
ludności żydowskiej z mniejszych
miast i osiedli w dystrykcie
warszawskim do getta (ul. Leszno
róg Żelaznej)**

Dzięki uprzejmości serbskiego historyka Milana Koljanina otrzymałyśmy skan rozporządzenia, w którym jednoznacznie wskazano, że za ukrywanie lub udzielanie noclegu (*Beherbergung*) Żydom groziła kara śmierci. Ta sama kara groziła również za przyjmowanie od Żydów rzeczy wartościowych różnego rodzaju, pieniędzy, ruchomości celem ich przechowania lub pozyskane ich w drodze zakupu, barteru lub czynności prawnych. Zarządzenie to zostało zamieszczone w *Verordnungsblatt des Befehlshabers Serbien*, Belgrad 24 XII 1941 r. Koljanin również nie wskazał przykładów jego egzekwowania, komentując, że ustalenie nazwisk represjonowanych za pomoc Żydom to jeden z postulatów badawczych obecnie w Serbii.

**Obwieszczenie Heinza
Auerswalda z 17 listopada 1941 o
wykonaniu pierwszego wyroku
śmierci na ośmiu Żydach za
„nieuprawnione opuszczenie
dzielnicy żydowskiej”**

Obwieszczenie okupacyjnych władz Częstochowy z 24 września 1942 przypominające o karze śmierci grożącej za pomaganie Żydom

Kwestia odpowiedzialności karnej za pomoc Żydom na terenach wcielonych do Rzeszy wymaga jednak nadal szczegółowych badań.

Z kolei w krajach Europy Zachodniej, za pomoc udzielaną Żydom stosowano inne działania penalizujące. W Belgii stosowano karę pozbawienia wolności i/lub karę grzywny. We Francji, groziła kara pozbawienia wolności na trzy miesiące; zdarzały się też represje w postaci deportacji do obozu koncentracyjnego.

W Holandii groziła kara pozbawienia wolności, a także umieszczenie w obozie na terenie własnego kraju. Znane są przypadki deportacji stamtąd do obozu koncentracyjnego na terenie Rzeszy.

Z kolei na terenie Niemiec stosowano areszt prewencyjny, albo umieszczenie w obozie koncentracyjnym. W Danii nie wprowadzono ustawodawstwa wnoszącego kary za pomoc Żydom. Badaczka Nechama Tec napisała, że w Danii:

„niemieccy naziści byli tolerancyjni wobec Duńczyków nawet po rozpoczęciu akcji ratowania Żydów. Środki

karne skutkowały aresztowaniami i były zazwyczaj skierowane tylko przeciwko tym, którzy organizowali masowe ucieczki Żydów”.

Badania nad systemem kar za udzielanie różnych form pomocy Żydom na terenie okupowanej Europy wymagają dalszych, pogłębionych badań źródłowych.

COFNIJ SIĘ